

אתה נצבים היום כולכם

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם ... (דברים כט ט).

מדרש תנחומא פרשת נצבים סימן א

אמר חזקיה בנו של רבי חייא: למה נסמכה פרשה זו לפרשת קללות? לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר אחת או שתיים שנאמר בפרשה זו חוץ מארבעים ותשע שנאמרו בתורת כהנים, מיד הוריקו פניהם ואמרו: מי יכול לעמוד באלו? מיד קרא אותן משה והיה מפייסן ... וכך אמר להם משה לישראל: אע"פ שהיסורין הללו באין עליכם, יש לכם עמידה. לכך נאמר: "אתם נצבים היום כולכם".¹

איכה רבה ג א

"אני הגבר ראה עוני שבט עברתו" ... אמר ר' ברכיה: גְּבַרְנִי לעמוד בכולן. את מוצא אחר מאה חסר שתיים ותוכחות שיש במשנה תורה מה כתיב? "אתם נצבים היום כולכם".²

מדרש תנחומא (בובר) פרשת נצבים סימן ו

"לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו". שלש בריתות כרת הקב"ה להם לישראל: אחת כשיצאו ממצרים, ואחת כשעמדו לפני הר סיני ואחת כאן.³ ולמה כרת עמהן כאן? מפני שאותה שכרת עמהם ביטלה ואמרו: אלה אלהיך ישראל. לפיכך חזר וכתר עמהם [כאן] וקבע עליה קללה למי שחוזר בדבריו. ואין לשון עברך, אלא כאדם שאומר לחבירו תעבור בי קללה זו, אם חוזר בדבר זה.⁴

ספרי דברים פסקא מח

שמא תאמר יישנו בני הזקנים, יישנו בני הגדולים, יישנו בני הנביאים, תלמוד לומר: "כי אם שמור תשמרון" - מגיד שהכל שווים בתורה. וכן הוא אומר: "תורה ציוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" - קהל כהנים ולוים וישראל אין כתיב כאן, אלא קהילת יעקב.⁵ וכן הוא אומר: "אתם נצבים היום כולכם" - מה אילו זה שעמד

¹ "אתם נצבים" היא התשובה לתוכחה (קללות) של פרשת כי תבוא מהשבוע שעבר. "כולכם" (למרות שלא כ"כ מדויק, התעלמות מדור המדבר). "יש לכם עמידה", עמידה בעבר, בהווה ובעתיד, כראוי לעם עם היסטוריה כה ארוכה ונפתלת. כדברי המדרש המשלים, תנחומא (בובר) בפרשת נח סימן יט: "ישראל היו ... עד שלא נברא העולם, שנאמר זכור עדתך קנית קדם (תהלים עד ב), והן עכשיו, שנאמר אתם נצבים היום כולכם (דברים כט ט), ועתידין להיות, שנאמר: והיו לי אמר ה' צבאות ליום אשר אני עושה סגולה (מלאכי ג יז)". "אתם נצבים" היא העמידה בהווה ב"עכשיו", בכל הספקטרום הרחב שבין בריאת העולם בקצה האחד ולעתידי לבוא בקצה השני. בזכות מה? בכוח מה? לשם מה?

² וכן הוא במקום אחר באיכה רבה על הפסוק "דרך קשתו ויציבני במטרא לחץ". ציטוט "אתם נצבים" והרעיון עמידת של עם ישראל ("גברני לעמוד בכולם") באיכה רבה, יכול ליצור קשר מעניין לפן אחר של פרשתנו שהיא גם השביעית והאחרונה לשבע פרשיות הנחמה שבאות לאחר תשעה באב. נוצר פה מעין קשר ישיר בין חודש אב ותשעה באב ובין תקופתנו, סוף אלול וערב ראש השנה. שבע הנחמות שאמרנו בשבע השבתות האחרונות הן לעתיד לבוא. בינתיים, במציאות חיינו בהווה - "אתם נצבים", "גברני", הם התשובה והנחמה. ואולי גם תשובה לתוכחתו הקשה של בשר ודם כפי דברינו בפרשת כי תבוא.

³ ראה רמב"ם הלכות מילה פרק ג הלכה ט: "וכל מצות התורה נכרתו עליהן שלש בריתות". שלוש, אבל שם אחרות. ובמכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דכספא פרשה כ: "שלש בריתות שכרת הקב"ה עם ישראל: אחת בחורב ואחת בערבות מואב ואחת בהר גריזים והר עיבל". ראה דברינו [ברית הר גריזים והר עיבל](#) בפרשת כי תבוא. ולא נאריך בהבדלים בין הבריתות כאן.

⁴ מה פירוש לעבור בברית? רש"י כאן (דברים כט יא) מדגיש את פעולת המעבר בברית: "לעברך בברית - דרך העברה, כך היו כורתים ברית, עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בינתיים" (ראה ברית בין הבתרים). רמב"ן לעומתו, מחזיר אותנו ל"אתם נצבים" ומדגיש את עניין העמידה והשבועה: "שאתם עומדים ומזומנים לפני השם כדי לעמוד בבריתו, כי לקבל התורה בביאורה נאספו אליו. או שהיו עומדים לפני הארון. והברית, הוא השבועה והאלה אשר יזכיר לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו". כך או כך, ראיית "אתם נצבים" לא רק כפיוס וריכוך בעקבות הקללה של השבוע שעבר, אלא מעשה העומד בפני עצמו של כריתת ברית, פותרת בעיה קשה שמופיעה בראשונים לגבי מיקום פרשת נצבים בלוח השנה. לפי מסורת עתיקה (תקנת עזרא) לעולם שבת נצבים היא לפני ראש השנה וזאת על מנת לקיים "תכלה שנה וקללותיה" (רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יג הלכה ב ועוד). ויש בכך גם חזרה למדרש תנחומא בו פתחנו בדבר הפיוס לישראל. אבל בפרשת נצבים עצמה שוב יש קללות, אז מה הועילו חכמים בתקנתם? שיטת רבינו נסים גאון ואחרים היא שאכן בדיוק בשל כך פרשת נצבים היא לפני ראש השנה, כדי שישלחו גם הקללות שיש בה (ואז איזה מן פיוס הוא זה? ואיזו מן עמידה שלפני ראש השנה היא זו?). אבל אחרים, הרא"ש ורבינו יצחק מבעלי התוספות אומרים שהתוכחה שיש בנצבים היא חלק מהברית ולא המשך הקללות של פרשת כי תבוא. ראה תוספות בבא בתרא פח ע"ב, ר"ש מסכת מגילה פרק ד סימן י: "אותן שבאתם נצבים אינם קללות אלא שהעביר בני ישראל בברית". כך או כך, מדובר בברית, ברית ערבות מואב הממשיכה ומתקנת את ברית חורב. ברית קבלת התורה. חזרה על קבלת התורה של פרשת יתרו?

⁵ ובהמשך הספרי בפרשת וזאת הברכה הוא אומר: "תורה צוה לנו משה - וכי ממש רבינו אנו אווזים את התורה? והלא אבותינו זכו בה, שנאמר: מורשה קהילת יעקב. שומע אני ירושה לבני מלכים, ירושה לבני קטנים מנין? תלמוד לומר: אתם נצבים היום כולכם". "קהילת יעקב" ו"אתם נצבים" הם התשובה לחשש ש"תורת משה" תהפוך לנחלת האליטות. ראה גם סנהדרין צא ע"ב: "אמר רב יהודה אמר רב: כל המונע הלכה מפי תלמיד - כאילו גוזלו מנחלת אבותיו, שנאמר: 'תורה ציוה לנו משה מורשה קהלת

וקיים תורה בישראל, לא היתה תורה משתכחת.⁶ מה אילו לא עמד שפן בשעתו, עזרא בשעתו, רבי עקיבה בשעתו, לא היתה תורה משתכחת ואומר: "ודבר בעתו מה טוב" (משלי טו כג) - דבר שאמר זה שקול כנגד הכל.⁷

רמב"ן שמות פרק כ פסוק ב

ונאמרו כל הדברות כולן בלשון יחיד: "ה' אלהיך", "אשר הוצאתיך", ולא כאשר התחיל להם "אתם ראיתם", "אם שמע תשמעו" וגו'. להזהיר כי כל יחיד מהם יענש על המצות, כי עם כל אחד ידבר, ולכל אחד יצוה. שלא יחשבו כי אחר הרוב ילך והיחיד ינצל עמהם. ויבאר להם משה זאת הכוונה בסוף התורה בפרשת אתם נצבים.⁸

מסכת סופרים פרק יח הלכה ח

ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה, פתח ואמר: "אתם נצבים היום כולכם ... טפכם נשיכם".⁹ אנשים באים לשמוע, נשים כדי לקבל שכר פסיעות, טף למה בא? כדי ליתן שכר למביאייהן. מיכן¹⁰ נהגו בנות ישראל קטנות לבא לבתי כנסיות, כדי ליתן שכר למביאייהן, והן לקבל שכר.¹¹

קהלת רבה א יב

"אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים" - אמר ר' שמואל בר רב יצחק: זה היה ראוי להיכתב ולהיות תחילת הספר. ולמה נכתב כאן? אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה...¹² ודכוותיה: "אתם נצבים היום" - זה היה ראוי להיות תחילת הספר, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה.¹³

שבת שלום

יעקב - מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית". וכן הוא בויקרא רבה ט ג, תנחומא ויקהל ח ועוד. בנושא זה הארכנו בדברינו [מורשה קהילת יעקב](#) בפרשת וזאת הברכה (שמחת תורה). מה שחשוב לנו כאן הוא המשך המדרש.

⁶ "משתכחת" - מצויה, כמו "חבל על דאבדין ולא משתכחין". נראה שהמשפט: "מה אילו זה שעמד וקיים תורה בישראל", הוא מעין פתיחה למשפט הבא והכוונה היא שבכל דור עומד משהו ושומר על התורה שתשתכח ולא תישכח. והדוגמאות מובאות מיד בהמשך: שפן הסופר (בימי יאשיהו המלך, שנמסר לו ספר התורה שמצא חלקיהו כהן גדול כמסופר במלכים ב פרק כב), עזרא ור' עקיבא. ראה דברינו [כי לא תשכח מפי זרעו](#) בפרשת וילך.

⁷ ראה נוסח אולי קצת ברור יותר במדרש תנאים לדברים יא כב. עכ"פ הרעיון הוא ברור: אם התורה היא נחלת הכל, היא גם באחריות הכל - לא רק של האליטות. ויש כאן גם חידוד לשוני: "אתם" איננו רק במשמעות של "כולכם" כפי שכתוב בפסוק עצמו, אלא גם במשמעות של "כל אחד ואחד מכם" "אתם" לא כקולקטיב, אלא כאינדיבידואל. אינדיבידואל שאחראי לקולקטיב. ראה הקטע המקדים במדרש שם. על כל מי שניצב בברית שם ("את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה עמנו היום") מוטלת האחריות לעמוד ולהתייצב בכל דור ובכל מקום בו מתעורר הצורך בתיקון וחיודש הברית, כשפן הסופר, עזרא ור' עקיבא.

⁸ מה בדיוק מבאר משה בפרשת אתם נצבים אחרי שכבר נאמרו הדברות בפרשת יתרו בלשון יחיד ברורה וחד משמעית? האם כוונת רמב"ן ליחיד אשר הולך ועושה "שבת לעצמו" כפי שמופיע בפסוקים יז-יח וחושב שהרוב יציל אותו? לא נראה, שכן שם מדובר על מי שפורש לגמרי מהציבור! אולי כוונת רמב"ן למדרש ספרי שהבאנו לעיל שממנו לומדים שגם לשון רבים "אתם" יש בו פנייה ליחיד - לכל אחד ואחד. בכך מתקשר "אתם נצבים" שבברית ערבות מואב עם "אתם ראיתם" שבברית הר סיני. והמאיר עינינו ברמב"ן זה יבורך.

⁹ מסכת סופרים היא מתקופת הגאונים. דרשה זו בנויה על הגמרא חגיגה שנראה בהערה הבאה ועל מדרש מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה טז: "כבר שבתו תלמידים ביבנה ולא שבת שם רבי יהושע. וכשבאו תלמידי אצלו, אמר להם: מה דברים היה לכם ביבנה? אמרו לו: אחריו רבי. אמר להם: ומי שבת שם? אמרו לו: ר' אלעזר בן עזריה. אמר להם: אפשר ששבת שם ר' אלעזר בן עזריה ולא חידש לכם דבר? אמרו לו: רבי, כלל זה דרש: אתם נצבים היום כולכם טפכם נשיכם (דברים כט ט). וכי מה טף זה יודע להבין בין טוב לרע? אלא ליתן שכר למביאייהם, לרבות שכר עושי רצונו. לקיים מה שנאמר: "י' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר (ישעיהו מב כא). אמר להם: אי זה דבר חדש יתר על זה? הריני כבן שבעים שנה ולא זכיתי לדבר זה בלתי היום. אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן עזריה יצא מחלצין. אין הדור יתום שרבי אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו". ולפי שפגשנו תחילה את מסכת סופרים, נישאר בה.

¹⁰ מכאן.

¹¹ אם זו תעודת הכניסה לנשים לבית המדרש, נתחיל מכאן - המשך תלוי כבר בנו ... לעצם הדרשה, ראה מקורה בהרחבה בגמרא חגיגה דף ג ע"א, דרשה שר' יהושע מכנה אותה: "מרגלית טובה", ועל מי שדרש אמר: "אין דור יתום שרבי אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו". שם אגב מוצמדת הדרשה למצוות הקהל שמוזכרת שני פרקים בהמשך לפרשתנו (דברים לא יב) ואילו כאן היא על הפסוק שלנו, של כריתת הברית על התורה: "אתם נצבים" (וכן הוא במכילתא פרשת בא). ראה בגמרא חגיגה שם שדרשת ר' אלעזר בן עזריה מתחילה ממצוות הקהל וכריתת הברית עם העם כולו ומתגלגלת לדיון במקור סמכות חכמים, הכרעת ההלכה, ולצידה אחריות היחיד להחליט כמו מי ההלכה: "אף אתה עשה אזניך כאפרכסת וקנה לך לב מבין לשמוע..." (ראה רש"י שם). האם בכוונה בחר ר' אלעזר לדרוש בדרשה זו כאשר הדיחו את רבן גמליאל מנשיאותו והורחב מעגל הלומדים בבית המדרש לכל מי שרצה ללמוד, לכל "קהילת יעקב" ולכל הנצבים?

¹² בקטע זה שהשמטנו מביא המדרש דוגמאות נוספות לספרים ופרשיות (ויקרא, שירת הים ועוד) שבהם פסוק שנמצא באמצע צריך היה בעצם להיות משפט הפתיחה - הכותרת הראשית. ראה שם.

¹³ הפסוק המשמש פתיחה לפרשתנו צריך היה להיות הכותרת של ספר דברים כולו. לא "אלה הדברים" (תוכחת משה) הייתה צריכה לעמוד בראש הספר, אלא "אתם נצבים" - עמידת עם ישראל. ואז היה בידינו חומש'ספר נצבים במקום דברים ... ואולי בכל זאת צודק המדרש בו פתחנו ש"אתם נצבים" הוא במקומו, לאחר (בעקבות?) התוכחה. העמידה היא חלק מהתוכחה ולא ההפך. שתי גישות במדרש.

שנה טובה

וכתיבה וחתימה טובה

מחלקי המים

מים אחרונים: ראה אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד שנו שמעמת את "אתם נצבים" עם "והנה ה' נצב עליו" שבתחילת פרשת ויצא: "ודבר הקב"ה ליעקב, יעקב בני! בזאת העת נצבתי עליך עד אשר יתיצבו בניך לפני, שנאמר: והנה ה' נצב עליו, ובישראל כתיב: ויתיצבו בתחתית ההר, אתם נצבים היום". "קהילת יעקב" נצבת לפני ה' ואין הוא, כביכול, צריך להמשיך ולהתייצב מעליהם.